

Słowo wstępne

Problem zapewnienia pokoju i bezpieczeństwa staje się w ostatnich latach coraz większym wyzwaniem w wymiarze globalnym. Pojawiają się nowe zagrożenia, a ryzyko rozprzestrzeniania się istniejących narasta. W literaturze i dyskusjach naukowych coraz częściej pojawiają się opinie, że okres spokoju jakiego doświadczała Europa i większość krajów wysoko rozwiniętych, zbliża się do końca.

Wydawało się, że koniec zimnej wojny otworzył drogę do ustanowienia nowego ładu globalnego, w którym ryzyko konfliktów powinno maleć, m.in. dzięki powstaniu mechanizmów zapobiegania konfliktom, rozładowywania napięć i osiągania kompromisowych rozwiązań. Tym samym politycy i społeczeństwo w latach 90. XX wieku oczekiwali, że ten okres sprzyjałby rozwiązywaniu problemów globalnych o charakterze pozapolitycznym takich jak degradacja środowiska, głód, niedożywienie i ubóstwo. W pewnym stopniu tak się stało – zmiany gospodarcze i społeczne w krajach rozwijających się oraz postęp w medycynie przyczyniły się do globalnego spadku śmiertelności dzieci o połowę w latach 2000–2020. Jednakże od tego czasu nastąpił wyraźny zastój, a podobne trendy widać również w kwestii walki z głodem i ubóstwem. Obserwuje się ponadto pogłębianie nierówności o różnym charakterze.

W obszarze bezpieczeństwa militarnego również nie odnotowano istotnego postępu. Owszem, po roku 1990 ryzyko wojny w krajach wysokorozwiniętych znacząco zmalało, jednak sytuacja wyglądała inaczej w innych regionach świata, zwłaszcza w Afryce. Nawet bardzo krwawe wojny postrzegano jako konflikty lokalne, niemające wpływu na sytuację globalną. Podobnie traktowano napięcia pomiędzy Rosją a Ukrainą w 2014 roku. Jednak od lutego 2022 roku widmo globalnego konfliktu znów zawisło nad światem. Wynika ono nie tylko z konfliktu na Ukrainie, lecz także z napięć na Bliskim i Dalekim Wschodzie. Obecnie ocenia się, że ryzyko użycia broni atomowej jest najwyższe od dekad, a międzynarodowe instytucje wydają się niewystarczająco silne, by powstrzymać rosnące napięcie.

Obserwujemy również zmiany na poziomie cywilizacyjnym. Znajdujemy się w okresie przełomu, który zapowiada powstanie nowej jakości, którą można określić jako cywilizację informacyjną, choć jej ostateczny kształt nie jest jeszcze przesądzony. Historia pokazuje, że okresy przemian cywilizacyjnych często wiążą się z krwawymi konfliktami.

Współczesne napięcia obejmują problemy gospodarcze, takie jak narastające nierówności, konflikty światopoglądowe i rasowe. Problemom społeczno-gospodarczym towarzyszą migracje, które dodatkowo mogą destabilizować sytuację w krajach dotychczas uważanych za stabilne.

Przedstawione problemy nie wyczerpują listy zagrożeń. Wskazują jedynie, że kwestia bezpieczeństwa i pokoju staje się kluczowym wyzwaniem, przed którym stoi ludzkość. Problemy te nie są zaskoczeniem dla członków Komitetu Prognoz PAN, gdyż wielokrotnie były poruszane na forum Komitetu. Co wydaje się istotne to poszukiwanie nowych rozwiązań we współczesnych realiach zmian zachodzących w wyniku przesilen cywilizacyjnych. Możemy się spodziewać, na podstawie doświadczeń historycznych przechodzenia z cywilizacji agrarnej do przemysłowej, że zanim wyłoni się nowy model cywilizacji, prowadzi to do okresu dużej niepewności, a nawet chaosu, któremu mogą towarzyszyć liczne konflikty zbrojne. Obecnie jesteśmy świadkami podwójnego przejścia cywilizacyjnego, mianowicie odchodzenia państw rozwijających się od cywilizacji agrarnej oraz odchodzenia państw wysokorozwiniętych od cywilizacji przemysłowej. Celem jest osiągnięcie bardziej zaawansowanej cywilizacji, opartej w większości lub w części na wykorzystaniu wiedzy. Oczywiście nie oznacza to, że poprzednie cywilizacje nie były oparte na wiedzy, lecz podkreśla wzrastającą rolę tego czynnika w rozwoju cywilizacyjnym. Więcej na ten temat można znaleźć w innych publikacjach Komitetu Prognoz PAN, m.in. w: *Skutki i zagrożenia cywilizacji informacyjnej*, red. K.A. Nawrot, K. Prandecki 2023¹; *Zmieniający się świat a globalizacja*, red. J. Kleer i K. Prandecki 2020²; *Czy świat należy urządzić inaczej*, red. B. Galwas, P. Kozłowski i K. Prandecki, 2019³ oraz w *Państwo w warunkach przesilen cywilizacyjnych*, red. J. Kleer, E. Mączyńska, 2018⁴.

W niniejszej publikacji skupiamy się na problemie bezpieczeństwa w jego wieloaspektowym ujęciu – nie ograniczamy się jedynie do kwestii bezpieczeństwa militarnego, lecz analizujemy je w szerszym kontekście, uwzględniając kwestie polityczne, społeczne oraz gospodarcze. Zwracamy uwagę na nowe zagrożenia oraz podkreślamy te, które, w naszym przekonaniu, zyskują nowy wymiar. Przedkładaną monografię należy traktować jako rozwinięcie wcześniejszych prac Komitetu Prognoz PAN poświęconych zagadnieniom bezpieczeństwa, m.in. *Bezpieczeństwo Europy w globalnym świecie*, red. J. Kleer, K. Prandecki, 2018⁵.

Oddajemy do Państwa dyspozycji 12 rozdziałów, stanowiących odrębne teksty. Ich forma i objętość różnią się w zależności od tego, jak sformułowanych przez autorów. Uznaliśmy, że mimo, iż są one opublikowane w jednym tomie, zbyt mocna ingerencja w ich formę i treść byłaby niewskazana, gdyż mogłaby zatracić indywidualny charakter tych tekstów oraz specyficzne podejście autorów do prezentowanej problematyki.

¹ Publikację można pobrać ze strony Komitetu Prognoz: <https://publikacje.pan.pl/book/150399/skutki-i-zagrozenia-cywilizacji-informacyjnej>

² <https://prognozy.pan.pl/images/publikacje/2020-01-ZMSS-web.pdf>

³ https://prognozy.pan.pl/images/Czy_wiat_naley_urzdzi_inaczej.pdf

⁴ https://prognozy.pan.pl/images/Przesilenia_cywilizacyjne_18_12_05.pdf

⁵ https://prognozy.pan.pl/images/Bezpieczestwo_globalne__18_11_15.pdf

Książkę otwierają teksty poświęcone wojnie i bezpieczeństwu militarnemu. Tematyka ta obecnie wydaje się mieć największą dynamikę oraz wzbudzać największe obawy społeczne. Do tej grupy należą rozdziały autorstwa Stanisława Bielenia, Bolesława Balcero-wicza, Andrzeja Karkoszki oraz Stanisława Kozieja.

Następnie prezentujemy teksty dotyczące wybranych pozamilitarnych aspektów bezpieczeństwa. Część tę otwiera rozdział Pawła Kozłowskiego, który omawia zagadnienie w sposób ogólny, a kolejni autorzy przybliżają jego wybrane aspekty. Wśród nich są: Katarzyna Nawrot, Bogdan Galwas, Piotr Szukalski, Konrad Prandecki i Mariola Kwasek.

Publikację zamykają dwa rozdziały poświęcone problematyce pokoju i pacyfizmu, napisane przez Agnieszkę Piejkę oraz Marię Szyszkowską. Mimo przekonania, że w obliczu narastających napięć tematy te nie są priorytetowe i mogą wydawać się nie na miejscu, jako Komitet Prognoz uważamy, że refleksja nad bezpieczeństwem nie może być oderwana od tych idei – pokój jest bowiem jednym z warunków koniecznych bezpieczeństwa.

Niniejsza publikacja nie wyczerpuje tematu pokoju i bezpieczeństwa, wręcz przeciwnie, mamy nadzieję, że skłoni Państwa do refleksji nad tym, czym jest bezpieczeństwo, jak wiele czynników na nie wpływa oraz jakie działania powinniśmy podjąć jako członkowie społeczności globalnej, aby zapewnić bezpieczeństwo dla siebie i świata.

Bogdan Galwas
Katarzyna Anna Nawrot
Konrad Prandecki

Warszawa, październik 2024